



## Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

- demonstrating the ATSU research profile and establishing conditions for its future improvement;
- promoting the start and development of the interdisciplinary studies (many regional problems are multidimensional and need to be addressed from different);
- rising the awareness and motivation of the businesses to base their development on the research and to investing more in R&D (R&I);
- increasing the capacity for further improvement of the Imereti region's development strategy.

Дейнеко Л.В., д.е.н., професор

Ципліцька О.О., к.е.н., доцент

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

### РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ В КОНТЕКСТІ ВИРІВНЮВАННЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСПРОПОРЦІЙ

**Анотація.** В дослідженні розкрито наявні міжрегіональні економічні диспропорції та обґрунтовано, що однією з їх головних причин є недостатній промисловий розвиток. Розкрито промисловий, інвестиційний та трудовий потенціал регіонів, що може стати рушійною силою для вирівнювання регіональних економічних диспропорцій, а також обґрунтовано форми включення регіонів з низьким промисловим потенціалом у міжрегіональні виробничі ланцюги. Визначено нові завдання сучасної регіональної промислової політики, спрямовані на подолання відцентрових тенденцій регіонального розвитку.

**Ключові слова:** вирівнювання регіонального розвитку, промисловість, регіональна політика, міжрегіональні економічні диспропорції, децентралізація

**Проблема дослідження та її актуальність.** Зростання асиметрії регіонального економічного розвитку в Україні значно стримує досягнення стійких темпів економічного зростання країни. Диспропорційність між регіонами вже виявила себе в негативних наслідках для економіки, особливо на прикордонних територіях. Стрижнем укріплення економічного становища регіонів, як показує досвід економічно розвинутих країн, є промисловість. В Україні частка промисловості в економіці регіонів варіює від 6,6 (Чернівецька обл.) до 44% (Донецька обл.), а переробної – від 6,2 (Чернівецька обл.) до 30,8% (Запорізька обл.), виміряні за часткою валової доданої вартості у ВРП. При цьому валовий



## Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

регіональний продукт на особу, за даними 2018 р. [1], коливається від 31,5 тис грн. (Чернівецька обл.) до 106,2 тис грн. (Полтавська обл.) і 238,6 тис грн. (м. Київ).

Отже, одним з доступних та ефективних інструментів «згладжування» диспропорцій виступає регіональна промислова політика, спрямована на забезпечення нової якості промислового розвитку, на перехід регіонів від виживання до прогресу. У зв'язку з цим актуальним стає пошук можливостей промислового розвитку регіонів, що дозволить набути регіонам більшої економічної самостійності.

*Метою дослідження* виступає оцінка промислового потенціалу регіонів України та розробка рекомендацій з його використання для вирівнювання міжрегіональних диспропорцій у рамках реалізації регіональної промислової політики.

*Завдання дослідження:* 1) визначити ступінь диференціації економічного та промислового розвитку регіонів України, оцінити динаміку дивергентних змін; 2) оцінити потенціал промислового розвитку регіонів та його роль у міжрегіональному вирівнюванні; 3) розробити рекомендації із формування та реалізації регіональної промислової політики з метою вирівнювання міжрегіональних диспропорцій.

**Методи дослідження.** Для аналізу ступеня нерівномірності економічного розвитку регіонів була застосована методика Є. Губанової [2], модифікована відповідно до особливостей економічного та соціального розвитку українських регіонів та цілей даного дослідження. Зокрема, було розширено набір статистичних показників, що дозволило більш повно відобразити ступінь диференціації розвитку регіонів. Методика оцінювання промислового потенціалу регіону та інструментів й механізмів структурного регулювання економіки регіону заснована на роботах таких учених, як В. Захарченко [3], М. Якубовський [4] та О. Горська [5]. В ході дослідження на підставі вказаних робіт було проведено оцінку промислового потенціалу регіонів на основі наявного обсягу промислового виробництва та його можливого приросту, внутрішніх та зовнішніх інвестиційних ресурсів та кадрового потенціалу, з використанням статистичного та порівняльного аналізу. За допомогою кореляційного аналізу оцінено зв'язок між часткою промисловості в економіці регіону (за показником зайнятих) та валового регіонального продукту (ВРП) на особу. Спеціалізація регіонів визначена на основі коефіцієнта локалізації.

**Вихідні дані.** Для виявлення промислового потенціалу регіонів з низькою часткою переробної промисловості (шляхом обчислення частки обсягів переробного промислового виробництва від валового регіонального продукту) та кореляційних зв'язків між часткою промисловості в економіці регіону (за показником зайнятих) та валовим регіональним продуктом на особу, були взяті дані Державної служби статистики України [1] з діапазону 2014-2018 років за регіонами та видами





## Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

Таблиця 1

### Групування регіонів України за часткою зайнятих у промисловості

Група	Перелік регіонів та частка зайнятих у промисловості (%)	Профільні види економічної діяльності
I група (промислові регіони)	Донецька (25,9%), Дніпропетровська (24%), Запорізька (22,4%)	добувна промисловість, металургія
II група (з помірним розвитком промисловості)	Полтавська (16,8%), Київська (17,3%), Харківська (18,4%), Луганська (19,9%)	добувна промисловість, виробництво коксу та нафтопродуктів, хімічна та фармацевтична промисловість, деревообробка, машинобудування
III група (з низьким розвитком промисловості)	Закарпатська (11,7%), Івано-Франківська (12%), Хмельницька (12,3%), Чернігівська (12,4%), Кіровоградська (12,9%), Миколаївська (13,1%), Рівненська (13,2%), Волинська (13,4%), Черкаська (14,1%), Сумська (14,5%), Львівська (14,6%), Житомирська (14,7%)	харчова, легка промисловість, виробництво меблів
IV група (непромислові регіони)	м. Київ (7,2%), Одеська (8,5%), Херсонська (8,9%), Тернопільська (8,9%), Чернівецька (10,3%), Вінницька (10,5%)	сільське господарство, транспортні, фінансові та інші послуги

Джерело: авторська розробка

Розвиток промислово відсталих регіонів стримується нестачею людських та фінансових ресурсів, а також невідповідністю наявного бізнес-клімату сучасним умовам залучення інвестицій. Аналіз показав, що наявний фінансовий потенціал регіонів вже в короткостроковому періоді дозволяє забезпечити вдвічі більший обсяг інвестицій в основний капітал, ніж є на поточний момент. Сукупні інвестиції можуть бути сформовані за рахунок капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій та кредитних ресурсів, джерелом яких виступають депозити у фінансових установах. Однак необхідною умовою є зниження ставки по банківських кредитах.

Області з найнижчим ВРП на особу – Чернівецька, Закарпатська, Тернопільська, Рівненська, Херсонська, Івано-Франківська, Житомирська, Хмельницька, Волинська тощо мають можливість збільшити рівень інвестицій у 1,5-5 разів вище поточних капітальних інвестицій, що створить необхідну базу для модернізації існуючих промислових підприємств та побудови нових. Ці області також мають найвищу частку вільної робочої сили (від 2,3% до 3,9% осіб у віці 15-70 років, які перебувають на обліку в центрах зайнятості). Для цих областей характерна висока чисельність учнів професійно-технічних закладів на 10000 населення, а також середній рівень чисельності студентів закладів вищої освіти на 10000 населення.

Поточний експортний потенціал передбачає можливість нарощування експорту товарів з більшою доданою вартістю: харчової промисловості (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька); виробів з деревини (Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Рівненська); білкових речовин (Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська,



## Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

Хмельницька); меблів (Волинська, Рівненська); текстилю, одягу, взуття, головних уборів (Житомирська, Закарпатська, Хмельницька); керамічних виробів (Житомирська, Хмельницька); органічних хімічних сполук (Закарпатська, Івано-Франківська); добрив (Рівненська); музичних інструментів (Івано-Франківська); скла та виробів з нього, пороху та вибухових матеріалів (Рівненська); суден (Херсонська) тощо. Особливий інтерес становлять можливості, що відкриваються в ході світових торговельних воєн. Так, у зв'язку із обмеженням зовнішньої торгівлі Китаю з США, частину товарів можуть замінити українські товаровиробники, наприклад, таких як дерев'яні меблі, продукція машинобудування (запчастини, комплектуючі тощо), харчові продукти, зокрема, вироби з сої.

Потенціал імпортозаміщення має враховувати не лише внутрішній попит та розмір ринку, а також і екологічну складову. Так, більшість вказаних областей робить значні закупівлі пластмасових та полімерних матеріалів, електричних машин, котлів, засобів наземного транспорту, а також паперу і картону.

Незважаючи на можливість розширити обсяги промислового виробництва у згаданих регіонах, для цього існує низка перешкод та загроз. По-перше, ці види виробництва не сприяють інноваційному розвитку регіонів, продукція відноситься до III-IV технологічних укладів. По-друге, регіони без новітніх технологій навряд чи матимуть переваги перед ключовим виробником цієї продукції – Китаєм, а новітні технології потребують значних капіталовкладень. По-третє, ці виробництва зашкоджують навколишньому середовищу і можуть становити небезпеку для місцевих екосистем.

Тому регіони, з одного боку, мають зберегти існуючі базові промислові види діяльності, які забезпечать стійкість в умовах криз, у той же час необхідно доповнювати їх інноваційними видами бізнесу за рахунок розвитку мережових структур – регіональних та міжрегіональних кластерів, індустріальних парків, бізнес-інкубаторів тощо. Кластерні ініціативи мають підтримуватися державою, особливо міжрегіональні, які пов'язують ще недостатньо потужні, але перспективні на внутрішньому та зовнішньому ринках підприємства. Для повноцінного функціонування індустріальних парків мають бути створені умови, не менш привабливі, ніж у сусідніх європейських країнах – Польщі і Словаччині, а краще, враховуючи складну політичну та економічну ситуацію, щоб вони створювали суттєві переваги для розміщення бізнесу в Україні.

Бізнес-інкубатори підтримують зараз переважно сектор ІКТ, який до того ж, орієнтований на зарубіжні компанії. Для запуску вітчизняних розробок у виробництво доцільно створювати промислові бізнес-інкубатори із наданням на пільгових умовах обладнання, звільненням від оподаткування на початкових стадіях виробництва товарів та організаційною підтримкою з боку держави.



## Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

**Власна імплікація отриманих результатів дослідження.** Нові виклики регіонального розвитку, такі як поглиблення просторових диспропорцій, економічний занепад тимчасово окупованих територій Луганської, Донецької областей, Автономної Республіки Крим, проведення реформи децентралізації як засіб часткового вирішення проблеми реінтеграції регіонів, перехід від вертикальної (секторальної) до горизонтальної промислової політики в Україні, а також наявний промисловий та інвестиційний потенціал регіонів створюють необхідність зміни завдань регіональної промислової політики. Вона має спиратися на «нову диспозицію регіонів у системі регулювання зовнішньоекономічної діяльності внаслідок локалізації глобальної економіки, яка полягає в зміщенні можливостей і чинників інтенсифікації міжнародної діяльності з національного на регіональний рівень і зростанні синергетичного ефекту внутрішньорегіональної інтеграції» [8]. Це обумовить зсув фокусу регіональної промислової політики з підтримання «на плаву» існуючих промислових підприємств на комплексну реструктуризацію економік регіонів. І певні досягнення в цих напрямках вже є. Разом із тим, інструментами вирівнювання промислового розвитку можуть виступати:

1) розробка програм промислового розвитку регіонів. За своїм місцем та роллю програми виступають в якості інструмента координації роботи всіх управлінських структур, зацікавлених у розвитку промисловості;

2) опрацювання та використання для розвитку таких напрямів, як: розширення та поглиблення сфери торговельної спеціалізації регіону; укріплення багатоспрямованості господарських зв'язків в економічному просторі; розширення та поглиблення використання природно-кліматичних ресурсів, розвиток гідроенергетики та інших альтернативних джерел енергії;

3) моніторинг стану промислових підприємств регіону, який дозволяє створити чітке уявлення керівників регіону про чутливість бізнесу до факторів внутрішнього та зовнішнього середовища;

4) розвиток територій та об'єктів (індустріальних парків, бізнес-інкубаторів) із спеціальними режимами інвестиційної діяльності, що вимагає змін у податковому, митному та інших видах законодавства.

Ці інструменти мають використовуватись з урахуванням таких чинників, як:

1) зростання потенціалу розвитку смарт-спеціалізації регіону як ключового компонента співпраці між Україною та ЄС;

2) включення регіонів у загальнонаціональний та глобальний економічний простір за рахунок створення регіональних та міжрегіональних сітьових структур бізнесу та реінтеграції виробничих ланцюгів;

3) необхідність створення сприятливого бізнес-клімату, зокрема, через реалізацію регіональних програм модернізації промисловості;



## Транскордонні регіональні та локальні бізнес-кластери і промислові мережі

4) досягнення цілей сталого розвитку, особливо в контексті запровадження циркулярної економіки;

5) зростання мобільності робочої сили, тенденції до еміграції висококваліфікованих працівників;

Нові завдання регіональної промислової політики впливають із сучасних парадигм неоіндустріальної, інноваційної економіки та промислової політики. Важливим фактором їх реалізації є інституційна спроможність державної влади на всіх рівнях, що виявляється в розробці ефективних процедур прийняття рішень, залученні професіоналів в структуру апаратів управлінських органів, ефективних формах державно-приватного партнерства.

### Список літературних джерел:

1. Статистичний збірник «Регіони України» 2019. За ред. І.Є. Вернера. – Київ: Державна служба статистики, 2019. – 657 с.

2. Губанова Е.С. Методика оценки неравномерности социально-экономического развития региона / Е.С. Губанова, В.С. Клец // Проблемы развития территории. – 2018. - № 6 (98). – С. 30-41

3. Захарченко В. Регіональна промислова політика: концептуальні засади і механізми реалізації / В. Захарченко // Вісник НАН України. – 2004. – № 10. – С. 32-46

4. Якубовський М.М. Ляшенко В.І. Модернізація економіки промислових регіонів: спроба концептуалізації / М.М. Якубовський, В.І. Ляшенко // Вісник економічної науки України. – 2016. – № 1 (30). – С. 188-195

5. Горська О.В. Регіональне структурне регулювання індустріальної економічної системи: Монографія / О.В. Горська. За ред. С.І. Дорогунцова. – К.: Наук. світ, 2003. – 275 с.

6. Кредити та депозити у розрізі регіонів: Оперативні дані 12'2019 // Національний банк України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>

7. Гордеев О.И. Развитие промышленности региона в условиях перехода к подъему экономики: стратегия, политика и средства обеспечения / О.И. Гордеев, С.О. Гордеев. – СПб: НПК «Рост», 2007. – 365 с.

8. Реутов В.Є. Закономірності і парадигми регіонального розвитку / В.Є. Реутов // Ефективна економіка. – 2010. - №9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=319>

9. Снігова О.Ю. Розкриття потенціалу смарт-спеціалізації для подолання регіональної структурної інертності в Україні / О.Ю. Снігова // Економіка України. – 2018. - №8 (681). – С. 75-87.